

Bir Demokrasi Rejimi olarak Başkanlık: Tasarım ve Uygulama

Ersin Kalaycıođlu
Bilim Akademisi,
Sabancı Üniversitesi

BİLİM AKADEMİSİ

Sabancı
Üniversitesi

Başkanlık: Tasarım

- **Temel Soru**: «Zalim bir Kralın Sömürge Yönetimi»ne karşı verilmiş olan «Bağımsızlık Savaşı» sonrasında halkın bireysel özgürlük içinde yaşayabileceği, kendi yönetim ve denetiminde bir siyasal sistem inşası nasıl olmalıdır?
- **Temel Kabul**: Öyle bir siyasal sistem kurulmalıdır ki hükümetteki yetkililerin zalim olma rizikosunu ortadan kaldırsın! (James Madison, *Federalist Papers*, no: 47– 52).
- **Varsayım I**: Krallık (Monarşi) kişiselleşmiş iktidara, kişiselleşmiş iktidar ise zulme dönüşmeye eğilimlidir. Kişisel iktidar keyfi ve müstebit olduğundan Kral III. George'un istibdadından kurtulmuş olan bir halk için uygun değildir. O zaman “kişi iktidarı” yerine “halk iktidarı” (popüler iktidar) ihdas edilmelidir ve halk kendi kendisini yönetmelidir; bu da Cumhuriyet rejimidir (James Madison).
- **Varsayım II**: Popüler iktidar, yıkılmış olan Kral'ın kişisel iktidarının sahip olduğu olumsuzlukların aynısına sahiptir. Zaten halkın iradesi bizatihi adil olmayan bir olgu veya uygulamayı kendiliğinden adil kılmaya muktedir değildir (“**The will of the people cannot make just that which is unjust.**”) (Lord Acton).
- **Varsayım III**: İktidar suiistimal edilmeye çok müsaittir (James Madison *Federalist Papers* 52). Bu varsayım siyasetin temel yasasını da öngörmüştür: “**İktidar Yozlaşır, Mutlak İktidar Mutlak olarak Yozlaşır!**” (Lord Acton).
- **Yanıt**: Bireyin özgürlüklerinin ve herhangi bir zamanda azınlıkta kalanların haklarının korunması (*safe guard*) için iktidarın ve onun dayanabileceği kitlesel gücün hatta çoğunluğun dengelenmesi ve denetlenmesi (***checks and balances***) zorunludur.

Başkanlık = Denge ve Denetleme

- **Denge ve Denetleme ama nasıl?**
- James Madison'ın ABD için önerisi: **Kuvvetler Ayrılığı ve Eşitliği**
- Hükümetin üç kuvveti olan Yasama, Yürütme, Yargı'nın görevleri ayrıdır. Bu kurumlardan birinin varlığı diğerlerine bağlı değildir. Her üç hükümet erkine de halkın temsilcileri doğrudan veya dolaylı olarak seçilir.
- Yasama mali konuları halk adına kararlaştırır = Temsile dayanmayan vergilendirme istibdattır! (*Taxation without representation is tyranny!*) Yasa yapımı yasamanın iç sürecidir, yürütme sadece bütçe yasalarını önerebilir veya veto edebilir; ama veto nihai değildir.
- Yürütme Başkan'ın liderliğinde çalışır. Başkan iki dereceli bir seçimle halk tarafından seçilir. Başkan'ın kabine üyeleri (*secretaries*) onun tarafından önerilir, yasama onayıyla atanır.
- Başkan yasaları veto etme hakkına sahiptir, ancak yasama bu vetoyu aşabilir.
- Başkan yasama organını feshedemez. Başkan'ın seçimi ve görevi ile ilgili olan, azli dahil tüm kararları yasama alır.
- Yürütme – yasama uyuşmazlığı Yüce Mahkeme tarafından çözümlenir. Yüce Mahkeme üyelerini Başkan önerir, yasama inceler ve onaylar. Yasama onayı olmayan aday atanamaz.
- Yüce Mahkeme en üst temyiz mahkemesidir ve bu görevine yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemek de 1803'ten beri dahildir.
- Hükümet kuvvetlerinin çatışması ve karar üretememesi felç / kenetlenme yaratabilir. Kuvvetler arasındaki bu tür uyuşmazlık, çatışma ve kenetlenmenin çözümü seçmen davranışındadır. Seçmen kenetlenmeyi nihai olarak iki yılda bir yapılan Temsilciler Meclisi ve Senato üçte bir yenileme seçimlerinde ve dört yılda bir yapılan Başkanlık seçimlerinde vereceği oylarla çözebilir.
- **AMAÇ**: Bireysel hak ve özgürlüklerin ne pahasına olursa olsun korunmasıdır!

Başkanlık Rejimi Uygulamaları

- Rejimin işleyişindeki bulgu ve sorunlar:
- Avrupa'da hiçbir ülke başkanlık rejimi ile yönetilmedi, sadece 1919'da Finlandiya ve Almanya (Weimar Cumhuriyeti) ve 1958'de Fransa, komünizm sonrasında da Orta ve Doğu Avrupa devletleri yarı-başkanlık uygulamalarına sahip oldular. Bunların başkanlık rejimi mi, yoksa parlamenter rejim mi olduğu siyaset bilimi araştırmacıları arasında tartışmalıdır!
- 1978'de ve 1990'da Juan Linz Başkanlık Rejimlerinin ciddi defoları olduğunu iddia etti:
  1. Sıfır Toplamlı Oyun (*winner-takes-all*);
  2. Hükümetin kenetlenmesi (*gridlock*),
  3. Katı görev süreleri anayasal ve siyasal kriz üretiyor,
  4. Çift başlılık sorunu
  5. Hükümet istikrarı üretirken siyasal sistemde istikrarsızlık üretiyor.
- Przeworski ve arkadaşlarının bulguları:
	<u>Parlamenter</u>	<u>Başkanlık</u>
Yaşam Ümidi	Çok Partili: 111 yıl	Çok Partili: 15 yıl
	Çift Partili: 55 yıl	Çift Partili: 26 yıl
Yaşam Ümidi	Ekonomik Küçülme: 26 yıl	Ekonomik Küçülme: 16 yıl
	Ekonomik Büyüme: 143 yıl	Ekonomik Büyüme: 24 yıl
- 1946'dan 2002'ye kadar dünyadaki her 23 Başkanlık rejiminden 1 tanesi (0.043), her 58 parlamenter rejimden de 1 tanesi (0.017) çöktü. Parlamenter rejimler başkanlık rejimlerine göre 2,5 kat daha dayanıklılar (Cheibub and Limonghi, 2002: 151).
- Yer yer başkanlık demokrasileri daha da zor süreçler yaşadı: Afrika'da Sahra'nın güneyinde kalan ülkeler arasında hiçbir yeni kurulan başkanlık rejimi yirminci yüzyılda süreklilik kazanamadı ve hepsi en az bir kere yıkıldı.
- Przeworski ve arkadaşları herhangi bir zamanda bir başkanlık rejiminin çökme riskini 0.049, parlamenter rejimin çökme riskini ise 0.014 olarak hesapladılar.
- Başkanlık rejimlerinin ortalama yaşam süresinin (20 yıl), parlamenter rejimlerin yaşam süresinin (71 yıl) üçte biri kadar olduğu da Przeworski ve arkadaşları tarafından hesaplanmıştır. (Adam Przeworski ve arkadaşları, *Democracy and Development*, 2000).
- Ayrıca, rejim türü ne olursa olsun, ekonomik gelişme düzeyi yüksek olan ülkelerde demokrasiler sürdürülebiliyor; düşük düzeylerde ise yaşamıyor (Adam Przeworski ve arkadaşları, *Democracy and Development*, 2000).
- Temel sav: Başkanlık rejimlerinde yürütme ile yasama arasındaki çatışmayı çözebilecek (güvenoyu veya meclisin başkan tarafından feshi gibi) bir mekanizmaya sahip olmamaları nedeniyle, azınlık hükümetleri, bölünmüş hükümet yapısı veya kilitlenme (*gridlock*) ortaya çıkar. Bu durumda liderler anayasa dışı (*extra-constitutional*) araçlara başvurarak istikrarsızlığa ve rejimin çökmesine yol açabilecek adımlar atabiliyorlar.

- **Lipset ve Larkin (*Democratic Century*, 2004) “Başkanlık rejimlerinde bir çok veto gücüne sahip aktörün (*veto players*) olması nedeniyle politika istikrarının korunmasını sağlayan ve tıpkı parlamenter rejimlerdeki koalisyon hükümetlerine benzer” (s. 48) bir uygulamanın varlığını saptadılar.**
- **Strom (2000) ve Cheibub ve Limonghi (2002) de yaptıkları yayınlarda hem parlamenter hem de başkanlık rejimlerinde azınlık hükümeti ve koalisyon gereksiniminin farklı olmadığını ortaya koydular! 1946 – 1999 arasında Strom’a göre parlamenter rejimlerin %30’u, Cheibub ve Limonghi’nin bulgularına göre %22’si azınlık hükümeti ile çalıştılar. Cheibub aynı oranın başkanlık rejimlerinde %40 olduğunu hesapladı.**
- **SONUÇ: 1. Başkanlık rejimleri koalisyon etkisi benzeri etkilerden muaf olmadıkları gibi, bu etkiler daha ciddidir!**
- **2. Başkanlık rejimleri daha çok “azınlık hükümeti” oluşturma eğilimindedir, ancak parlamenter rejimler de bu olgudan tamamen muaf değildir!**

TABLE 1. Constitutional types^a and political performance

Country	Representatives per district ^b	Measures of political performance						
		Median voting turnout, %	Median executive durability, months	Median majority control, %	Median yearly riots/million		Median yearly deaths/million	
					1958-67	1967-76	1958-67	1967-76
<i>Presidential systems</i>								
Chile	6							
Costa Rica	8							
France	1	71	36	72	0.14	0.15	0.18	0.53
Philippines	1							
US	1							
Uruguay	5							
Venezuela	9							
<i>Majoritarian-parliamentary systems</i>								
Australia	1							
Canada	1							
Ceylon	1							
West Germany	2							
India	1	73	33	94	0.07	0.03	0.01	0.30
Ireland	4							
Jamaica	1							
Japan	4							
New Zealand	1							
UK	1							
<i>Representational-parliamentary systems</i>								
Austria	6							
Belgium	7							
Denmark	10							
Finland	13							
Italy	19	87	22	64	0.10	0.02	0.03	0.00
Netherlands	150							
Norway	8							
Sweden	8							
Turkey	7							

^a Switzerland's unique constitutional arrangements exclude it from this analysis. Uruguay became presidential in 1967. Greece and Israel would be classified as representational-parliamentary, but are not shown as data are not available for the second decade. Executive durability and majority control are for 1967-76 only.

^b These are the number of legislators in the popular house of the legislature, divided by the number of electoral districts, in the late 1960s. In 1971 Austria decreased the number of districts, increasing the number of representatives per district to nearly 20. Sweden increased to 12 after 1970.

Demokrasi, Rejim ve Ekonomik Kalkınma

Country	Rank 2012	Score2012	Score 2006	HDI Rank (2006)	HDI Rank (2014)	GDP PPP \$ 2006	GNI PPP \$ 2013		Democratic Regime
Norveç	1	9,93	9,55	1	1	38,454	63909		PARL
İsveç	2	9,93	9,88	5	12	29,541	43201		PARL
İzlanda	3	9,65	9,71	2	13	33,051	35116		PARL
Danimarka	4	9,52	9,52	15	10	31,914	42800		PARL
Yeni Zelanda	5	9,65	9,01	20	7	23,413	32569		PARL
Avustralya	6	9,22	9,09	3	2	30,331	41524		PARL
İsviçre	7	9,09	9,02	9	3	33,041	53762		PARL
Kanada	8	9,08	9,07	6	8	31,263	41887		PARL
Finlandiya	9	9,06	9,06	11	24	29,951	37366		YARI BAŞKANLIK
Hollanda	10	8,99	9,66	10	4	31,789	42397		PARL
Lüksemburg	11	8,88	9,1	12	21	69,961	58695		PARL
Avusturya	12	8,62	8,69	14	21	32,276	42930		PARL
İrlanda	13	8,56	9,01	4	11	38,827	33414		PARL
Almanya	14	8,34	8,82	21	6	28,303	43049		PARL
Malta	15	8,28	8,39	32	39	18,879	27022		PARL
Birleşik Krallık (İngiltere)	16	8,21	8,08	18	14	30,821	35002		PARL
Çek Cumhuriyeti	17	8,19	8,17	30	28	19,408	24535		YARI BAŞKANLIK
Uruguay	18	8,17	7,96	43	50	9,421	18108		BAŞKANLIK
Mauritius	18	8,17	8,04	63	63	12,027	16777		PARL
Güney Kore	20	8,13	7,88	26	15	20,499	30345		BAŞKANLIK
ABD	21	8,11	8,22	8	5	39,676	52308		BAŞKANLIK
Kosta Rika	22	8,1	8,04	48	68	9,481	13102		BAŞKANLIK
Japonya	23	8,08	8,15	7	17	29,251	36747		PARL
Belçika	24	8,05	8,15	13	21	31,096	39471		PARL
İspanya	25	8,02	8,34	19	27	25,047	30561		PARL
Defolu (Flawed) Demokrasiler									
Fransa	28	7,88	8,07	16	20	29,301	36629		YARI BAŞKANLIK
İtalya	32	7,74	7,73	17	26	28,181	32669		PARL

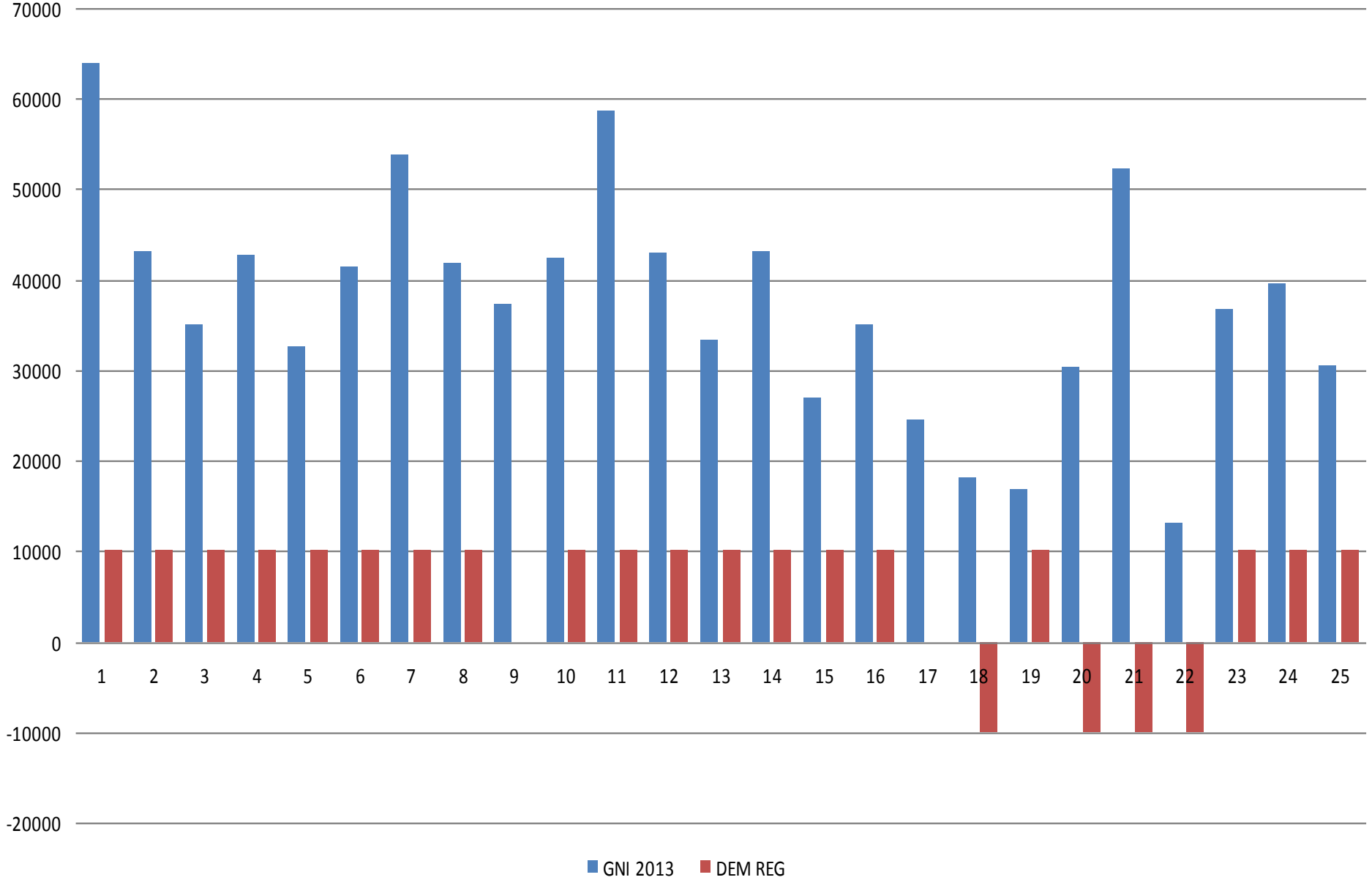
$r(s12-s06) = 0,895286098$
 $r^2 = 0,8$

$r(HDI14 - HDI06) = 0,879305609$
 $r^2 = 0,77$

$r(dem06 - GDP06) = 0,479675995$
 $r(dem06 - \logGDP06) = 0,556541765$

$r(dem12 - GNI13) = 0,395179838$
 $r(dem12 - \logGNI13) = 0,413100419$

21. Yüzyılda Demokratik Rejim ve İktisadi Kalkınma

- 1990'lardan itibaren Mainwaring (1993), Shugart (1995) ve Jones (1995) gibi Latin Amerika uzmanı araştırmacılar seçim yasalarının, parti yapılarının, parlamentodaki parti sisteminin azınlık ve çoğunluk hükümeti oluşturmadaki etkisini göstermeye başladılar. Dolayısıyla, seçim yasaları ve parti yapılarının rejimin işleyişini belirlemede anayasa ve yasama kurumundan daha önemli olduğu bulundu.
- Cheibub (2007) Başkanlık ve Parlamenter / Yarı – Başkanlık rejimleri karşılaştırmasında askeri darbeye uğrayan rejimlerin hangi demokrasi rejimini tercih ederlerse etsinler, istikrar kazanamadıklarını gösteren verilere ulaştı.
- **Sonuç:** 1. Seçim yasaları ve parti mevzuatı anayasadan daha az önemli olmadığı gibi, uygulamada daha önemli olabilmektedir.
- 2. Askeri darbeye uğramış ülkelerde demokrasinin sürdürülebilirliği ve pekişmesi için bir rejim türünden diğerine geçmek çözüm getirmemektedir.

*Dinlediđiniz için
teřekkür ederim.*